

הקיץ בספרות ילדים

מאת צפריה גר

סופרי הדור שעבר היו ברובם בני עליות שונות. אנשים אלה טרחו רבות להיאחז בארץ ולחפש את הקשר הארץ-ישראלי ביצירותיהם. בהתרגשות רבה אימצו כל צורה לשונית חדשה, התלהבו מכל שם עברי לעץ, לפרח ולבעל-חיים. כל הזמן היתה להם הרגשה של שליחות והתחושה שהם עומדים על ערש הטהוטה של תרבות עברית מתחדשת בארץ ישראל.

על-פי זכרוני אני מביאה תגובתו של אברהם שלונסקי לביטוי "כנרד מריח" ביצירתה של משוררת צעירה:

"הביטו! כמה יהודי כמוני היה חייב ללמוד ולשנן עד שהיה מעז לאמץ לעצמו מלה עברית מהמקורות. איזה חיטוטים ואיזה ספקות היתה כל מלה כזאת מעלה בדעתנו, אבל משוררת זאת ילידת הארץ, שואבת מלים עבריות ממש מתוך הטבור שלה. אין חיפושים! אין ספקות! המלים שופעות פשוט כמו חלב אם".

אולי משום שאני שייכת, לאותו דור של ילידי הארץ, שהכל בא להם בשפע ובקלות, כחלב אם, קשה לי לבחון ולחקור בקשר השורשי, של סופרים ילידי הארץ אל הדברים הטבעיים. אל הנוף ואל עונות השנה בחליפותיהן.

בכל זאת לאחר שנים כל כך רבות של חיים בנוף הזה, יש בודאי "הרים" של חומר טוב למחקר ולמחשבה: מה היא מידת הקשר בין סופר הילדים וסביבתו? עד כמה משקפת ספרות הילדים את אקלימה ואת תהפוכות העונות בארץ הזאת? מה הם הגורמים המשפיעים על סופר זה או אחר שיגיב ברגישות לנוף ולסביבה? לאחר ששאלתי את כל השאלות, נעשיתי סקרנית. שמתי לפני ערימה של

ספרי-ילדים שנכתבו בידי סופרים ילידי הארץ או כאלה שנתחנכו בה. ספרו של א. מגד 'אהבת נעורים', פותח בחודשי הקיץ. אביו ואמו של הילד יהושע עומדים לנסוע לצרפת. הם מתכוונים לשלוח את יהושע אל הדוד שמואל הגר במושבה — עין השרון. כך מתברר לנו כבר בשורות הראשונות של הסיפור שעולם חדש עומד להתגלות לפני הילד הצעיר. כפי שאמרה הדודה מניה, הילד צודק שלא רצה לקחת את הצ'לו כדי להתאמן בו, "אצלנו זמירות אחרות: ציפורים! צרצרים!... אל תדאגי הוא ימצא עניין במושבה. הלא עולם חדש הוא לוי". אכן עולם חדש! הילד נכנס לפרדס וסופג את ריחו. הוא לומד את שמות

עשבי הבר. טועם המרינג'לה הברשנית ואהבה לחברתו החדשה פורחת בלבו. בקיצור כל מי שקורא בספר להנאתו ברור לו שבנוף הארץ ובאנשיה הכתוב מדבר, בעיקר, משום שיש בסיפור סכנות אורבות ועבודה קשה שהיא מרפא לכל החוליים.

את הקיץ מצאתי גם בספרו של ישראל לרמן — 'קיץ של צוענים'. גם בספר הזה יש שמש מאירה בנדיבות, ועם השמש באות כל ההנאות הקשורות בדבר.

"הקיץ פרח לפני חג הפסח והביא עמו את הצוענים. את אהליהם נטו מעבר לואדי בין השכונה לבין הכפר הערבי. פסיפס צבעוני בתוך חורשת הזיתים שעלותם הירוקה והרעננה לא העלתה עדיין קרום של אבק קיץ".

השמש מולכת מתחילת הסיפור ויש לכך חשיבות רבה. הסיפור על כל תהפוכותיו מתנהל במין שלווה, כמעט בחצי נימנום קיצי. ההתרחשויות הגדולות הן בעצם דברים פשוטים, דברי יום יום לאור השמש. החום כאילו הסתנן לתוך העלילה ומשפיע עליה. הנה למשל קטע כמו זה של האיכר הרץ עם פרתו במעלה הגבעה ובמורדה. (הפרה בלעה שק שלם של שיבולת שועל ונתונה כעת בסכנת חיים. האיכור מנסה להצילה.) אנחנו מלווים את האיכר ואת פרתו בחום היום ואתונו כל זה מצחיק עד בכי. השמש כאילו מראה את הכל מזווית ראייה שונה.

לאור השמש גם הצרות של משפחתה של צפרירה אינן מזעזעות כל כך. כל דבר מאבד מחריפותו בשמש. הספר הזה הזכיר לי את כתבי נחום גוטמן שמשמש עזה משחקת בסיפוריו תפקיד ראשי. הסיפור גם הזכיר לי את ציוריו של נחום גוטמן. תמונות שעליהן מתוח קו חלום כחלחל.

גם אסתר וורצל שטרייט בספרה 'אורי', הפתיחה היא בעונת הקיץ. מגרשים את אורי מהכיתה והוא פונה לרחצה בבריכה שבפרדס. שם פוגש אורי בבעל הפרדס, אדם שנעשה אחר כך אחראי לגורלו של אורי. גם בהמשך העלילה משמש הקיץ במה להתפתחות סיפור המעשה ולפעמים נדמה שהיתה זאת השמש שטיפחה והצמיחה את אורי הנער השובב והפכה אותו מילד תמוד ללוחם מחתרת אמיץ. בספר 'אונייה בוערת בחוף תל-אביב' של עמוס בר, מתחיל הספר בדיוק באותה עונה מעוררת: "יום אביב אחד יצאתי מקיבוצי אשר בנגב ובאתי לתל-אביב", הכוונה היתה להסדיר הרבה עניינים, אבל במהרה התברר לנער שאין הפקידים ששים לעבוד ביום שמש נאה כזה, ואז מחליט גיבורנו לערוך ביקור בשכונה הישנה והטובה.

"הגעתי לרחוב בוגרשוב שממנו ירדתי אל חוף הים. הכל השתנה — הבתים, החנויות, המדרכות, הכביש ומה לא? המספרה של דוד הפכה לחנות לממכר רהיטים. חנות המכולת נעלמה ובמקומה — מערכות סטריו נמכרות... פתאום אורו עיני, חנות הירקות עדיין קיימת. כאן היתה אמי קונה לנו אשכול ענבים וכמה שזיפים כשהיינו יורדים אל הים. מאוחר יותר היינו רצים לים — בגד הים, מגבת וכובע. היינו גדולים".

שם ליד החנות מתחיל גיבור הסיפור לחזור שלש עשרות שנים לאחור.

בספר עוד דברים הקשורים בעונת ראשית הקיץ, שהיא כנראה עונה האהובה מאוד על עמוס בר. בעונה זאת קשורים רוב זכרונותיו הנעימים, זכרונות הילדות.

גם צביה גולן בספרה 'מי אוהב חמציצים', מתחילה בעונת הקינון של החוחיות. הילדים צופים בדבקות במחזה של בנין הקן ואחר־כך במחזה המצער של שדידת קנן של החוחיות בפייהם של זוג דרורים חמסני. אחרי המקרה הזה יש לילדים המון שאלות. גיורא המדריך שמח לענות ולהסביר לחניכים שלו את עובדות החיים. כשילדי הקיבוץ יוצאים לטיול לרעות יחד בשדות החמציצים, הם ממלאים את פיהם ולועסים בכל פה מן הירוק החמצמץ ולפתע מגלה יונת ערימה של תלוליות שנמשכות לאורך השדה "מה זה?" היא שואלת, ושוב מזדרז המדריך להסביר ולהרגיע. אחר־כך נתקלים בכורת מאולתרת על ענף של עץ ושוב מגלים עולמות נצורים וגם סופגים עקיצות מחכימות.

צביה גולן איננה מתכוונת לאנוס שעורי טבע, על קוראי ספרה, זאת פשוט עונת האביב. רינה מתעוררת לפתע ונעשית מודעת למתרחש סביבה, אז גם פורחת בתיה ברון בספרה 'פרס ראשון', מספרת על ילדה עצובה. רינה היא בעלת־מום והדבר הזה משפיע על בידודה בחברת הילדים. את רחשי לבה מביעה רינה בעזרת ציוריה ואכן מאוחר יותר ישמש הציור גשר שבעזרתו תצליח רינה למצוא לה ידידים. בתיה ברון בוחרת להתחיל את תיאור השינוי שחל ברינה עם תחילת עונת האביב. רינה המתעוררת לפתע ונעשית מודעת למתרחש סביבה, אז גם פורחת אהבתה לחברה דוד.

מרובים הספרים שבהם יש שעה יפה הקשורה בחווית ראשית הקיץ, או אף ימים שיש בהם התרוממות הנפש!

כשאני מנסה לסכם את מה שניתן היה ללמוד משפע זה של תיאורי הקיץ לפרטי פרטיהם, על החי והצומח ובני־האדם שכולם אחוזים בולמוס של פעלתנות ושמחת חיים — אני חושבת שקל יהיה לי לנתח את התופעה אם אקרא עצמי לעדות. בספרי 'האקליפטוס מוכרח ללכת', יש המון עיסוקים של קיץ. קיץ בשומרה שעל עץ האקליפטוס, קיץ וילדים מעיפים עפיפונים, קיץ בסוכה שבכרם התימנים, קיץ בטיול הגדול אל הר התול, ועוד מעשים שהשמש יפה להם. מדוע אני נאחזת בעונה זאת יותר מבעונת שנה אחרת?

ראשית בגלל אופיי ונטיות רוחי. בבית קראו לי תמיד "שושנת החמסינים" עונת הסתו והחורף נרשמו אצלי תמיד כעונות המתנה לימות החמה. אני זוכרת עצמי בחורף עומדת ליד החלון ומציצה החוצה בצפייה לשמש שתמיד היה לה הרבה להציע להבטיח ולקיים. בחורף היה כל אחד לבדו עם בני משפחתו, בקיץ נאספו גדודי ילדים לחבורות, שמילאו את החוצות בקולות שמחה וששון. העולם באותם הימים היה כדור משחק בידנינו ואנחנו עשינו בו ככל העולה על רוחנו. זה טבעי שכל אדם יוביל את ידידיו אל הפינות היפות שבחיינו והסופר העברי עושה בדיוק כך כשהוא מביא את קוראיו אל נאות ילדותו, אל ימות החמה בארץ ישראל. אילו הייתי תושב איסלנד היו נאות ילדותי שופעים לובן ושלג, ואני רואה עצמי חייבת תודה לגורלי שהביא עלינו חמה ואת כל קשת הגונים המלווים אותה.